

PROGRAM VYTVOŘENÍ SOUVISLOSTNÍ POZNATKOVÉ PROTISTRUKTURY OBSAHU ŠKOLSKÉHO VZDĚLÁVÁNÍ CÍLENÝ K SYSTEMATICKÉMU ROZVOJI SOUVISLOSTNÍHO MYŠLENÍ

JAN ZLATNÍK

***Anotace:** Program vytvoření souvislostní poznatkové protistruktury obsahu školského vzdělávání systematicky zajišťuje rozvoj souvislostního myšlení. Je dobrým vkladem české pedagogiky a vědy při začleňování do evropských a světových vzdělávacích a vědeckých struktur. Jeho realizace vede k obecné nápravě výchovy, vzdělávání, vědy a rozvoje myšlení.*

Výchova člověka není v principu v pořádku. Mnohá setkání pedagogů mě naplňují rozpornými podněty. Mluví se o degradaci morálních a mravních hodnot. Převládají pesimistické vyhlídky na budoucnost. Žije se na úkor budoucích generací. Předpovídají se katastrofické scénáře. Mám pocit, že si pedagogové dostatečně neuvědomují svou přímou odpovědnost za tento stav, řešení nehledají ani nenacházejí. Jsem-li osloven, navrhuji k ozdravení výchovy program systematického rozvoje souvislostního myšlení ve školském vzdělávání, jenž se dnes v náznamech vyskytuje i ve veřejných debatách o nápravě školy. Můj návrh rozvoje myšlení v souvislostech však mívá jen malý ohlas. Zřejmě se u pedagogů nesetkává s potřebným porozuměním. Budu rád, když se vyvolá diskuse adekvátní vážné situaci ve výchově.

Ve výchově člověka přetrvává rozpor mezi protikladnou povahou světa (a lidského myšlení) a mezi neprotikladným způsobem jeho poznávání ve vzdělávacích soustavách založených na jednostranně teoretickém způsobu organizování poznatků po teoriích, po tématech, který se z vědy automaticky přenáší do obsahu vzdělávání.

Soudím, že nejbližší k řešení problémů vznikajících z tohoto rozporu měli pedagogové požadující spojování protikladných stránek pedagogického procesu, například

**spojování teorie s praxí,
školy se životem,
vzdělávání a výchovy,
blízkých a vzdálených cílů,**

**specifických a obecných cílů,
rozumu a citu,
slova a představy aj.**

Všimněme si, že teoretický způsob organizování poznatků obsahově jistí jen první stránky uvedených požadavků, zatímco druhé stránky nejsou obsahově jištěny. Chybí tedy ve struktuře obsahu vzdělávání jeho druhá stránka zodpovědná za druhé stránky uvedených požadavků.

Psychologové rozlišují dvě stránky myšlení:

- myšlení teoretické a empirické,
- slovní a obrazové,
- disjunktivní a spojitě,

aj., které se při myšlení vzájemně podmiňují a doplňují. Přitom teoretický způsob organizování poznatků systematicky jistí rozvoj jen prvních stránek myšlení, zatímco druhé jsou obsahově nejjištěny. Chybí tudíž ve struktuře obsahu vzdělávání jeho druhá stránka, zodpovědná za rozvoj druhých stránek myšlení.

Neurofyziologové 20. století (R. Sperry – Nobelova cena za lékařství v r. 1981) dostatečně přesvědčivě prokázali funkcionální asymetričnost v činnosti mozkových hemisfér: levé hemisféry, zodpovědné za myšlení teoretické, formální, pojmové, disjunktivní, a pravé hemisféry, zodpovědné za spojitě myšlení, za pocity, vjemy, představy, intuici, fantazii. Při myšlení se obě jeho stránky vzájemně podmiňují a doplňují. Teoretický způsob organizování poznatků systematicky jistí rozvoj jen levé hemisféry, zatímco rozvoj pravé hemisféry je obsahově nejjištěn, ponecháván náhodě. Ve struktuře obsahu vzdělávání chybí tudíž obsahová protistruktura, zodpovědná za rozvoj spojitých stránek myšlení. Všimněme si, že uvažovaná ideová souvislostní poznatková protistruktura obsahu školského vzdělávání obsahově jistí i druhé stránky rozvoje myšlení v jeho pedagogickém, psychologickém i neurofyziologickém modelu.

Podle základního schématu teorie poznání „i – t – l“ člověk poznává svět tak, že se nejdříve v předmětu myšlení idejemi všeobecně orientuje, teorií předmět poznání zpřesní, ale oddělí od jiných předmětů, a nakonec jej v představách idejemi spojí s jinými předměty. Teoretický způsob organizování poznatků obsahem jistí jen teoretickou tj. střední část uvedeného schématu, zatímco ostatní dvě stránky jsou obsahem vzdělávání v principu poznatkově nejjištěny. Vytvořenou ideovou souvislostní poznatkovou protistrukturou se obsahově jistí celé poznávací schéma: žák se nejprve idejemi

v předmětu poznávání obecně orientuje, teorií si osvojovaný pojem zpřesní, a nakonec jej idejemi zahrne do širokého systému vztahů.

Lidská společnost již od pradávna trpí spory o pravdu, které napáchaly v historii mnoho škod a utrpení. Tyto spory má na svědomí jednostranně teoretický způsob organizování poznatků, v jehož duchu je člověk vychováván, a který učí pohlížet na předměty myšlení jen z jedné strany. Uvažovaná souvislostní poznatková protistruktura zajišťuje na osvojovaný pojem, na předmět myšlení, průběžně i orientační pohledy z jiných stran. Poznávání předmětů hmotných i nehmotných se tak ujednocuje: předmět poznání vypadá podle toho, z jaké strany, jakou teorií je na něj pohlíženo. A stejně tak je to s pravdou: pravda o předmětu sporu je taková, z jaké strany se na něj pohlíží. Ale to si člověk doposud neuvědomoval, nebyl v tomto duchu vychováván.

Myšlenka rozdvojení obsahu vzdělávání není zřejmě nová. Cítili její potřebu již dialektici ve Starém Řecku (Hérakleitos: rozdvojení jednoho a poznání jeho protikladných stránek je podstatou dialektiky). Její obecné prosazení však bylo obtížné, nebyly tu odpovídající vědy pedagogika, psychologie, neurofyziologie, teorie poznání. Vykladači dialektiky nám (často obšírně) představují dialektiku jako učení, v němž se ale její podstata spočívající v rozdvojení obsahu ztrácí. Podobně se dosud žákům ve výuce často ztrácejí myšlenková jádra (ideje) a smysl vzdělávání.

Za účelem řešení uvedených problémů byl vytvořen dvoustranný pedagogický systém spočívající na principu záměrného zvýrazňování a překonávání logických myšlenkových a pojmových protikladů tzv. principu protikladné dvoustrannosti (principu dvoustrannosti). Realizačním jádrem dvoustranného pedagogického systému je strukturování obsahu vzdělávání do protikladu jedné teorie a množství souvislostních idejí. Teorie poznatky rozvíjí, zpřesňuje, ale rozděluje, zatímco ideje (myšlenková jádra) poznatky orientačně spojují. Prakticky to znamená, teoreticko-ideově strukturovat obsah učebnice: k stávajícímu teoretickému obsahu učiva, které se umístí na pravé stránky učebnice, je potřeba vytvořit ideovou souvislostní poznatkovou protistrukturu, její levé stránky.

Vyučování a učení k dosažení co největšího učebního efektu v uvažovaném dvoustranném přístupu mají pak povahu ideově-teoretické hry, ve které se učitel a žák rozhodují mezi dvěma protikladnými strategiemi: buď oblast poznání teorií rozčlenit, zpřesnit, ale rozdělit, anebo ji idejemi spojit. Tím se člověk učí rozhodovat mezi protikladnými strategiemi již ve škole, a ne až v praktickém životě.

Důsledkem podceňování účinků spojitých stránek myšlení pravé hemisféry v naší soudobé kultuře je pak například častá orientace televizního vysílání na řev, násilí, podvod, zločin, vraždy aj., které se snadno stávají normou jednání a vztahů mezi lidmi, k obecným výchovným škodám.

Kdo bude vytvářet ideje? Přirozeně vědci. Pak se ovšem mění tolik psychology kritizovaný vztah „vědecké = teoretické“. Vytvářením souvislostních idejí (myšlenkových jader) dostává věda nový, zajímavý a nosný program.

Jak a kde začít s realizací dvoustranného přístupu? Vzhledem k tomu, že naši učitelé ZŠ mají vysokoškolskou kvalifikaci, jsou většinou dostatečně vzděláním vybaveni potřebnými souvislostními idejemi k tvorbě učebnic, s ideovou souvislostní poznatkovou protistrukturou. Jak je k tomu motivovat? Snad vědomím, že vychováváme člověka, který nebude žít na úkor své budoucnosti a bude mít předpoklady pro vzájemné dorozumění.

Navrhovaná náprava výchovy, vzdělávání, vědy a rozvoje myšlení má systémovou povahu a v důsledcích je spojena s růstem podílu vědy na řízení společnosti.

V nastupující éře informačních systémů bude postupně narůstat potřeba všeobecné myšlenkové orientace, kterou zajistí ideová souvislostní poznatková protistruktura tvořená levými stránkami učebnic.

Program vytvoření souvislostní poznatkové protistruktury obsahu školského vzdělávání je dobrým vkladem české pedagogiky a vědy při začleňování do evropských a světových vzdělávacích a vědeckých struktur.

Ve svém příspěvku jsem ukázal, že výchova člověka není v pořádku a jak výchovu člověka v principu napravit. Proto na konferencích ČAPV je potřeba dát do popředí zájmu strategické otázky pedagogického výzkumu a vyčlenit pro jejich projednávání zvláštní sekci.

AUTOR – KONTAKT:

PaedDr. Jan Zlatník, CSc.

Katedra matematiky a informatiky

Vysoká vojenská škola pozemního vojska

Vyškov